

עירוב והוצאה

[א]

רשות הרבים

אלה פקודי בני ישראל לבית אבתם כל פקודי המחנת לצבאתם שש מאות אלף ושלישת אלפים וחמש מאות וחמשים: (במדבר ב, לב)

ט"ז אמות או ששים רבוא

נחלקו הראשונים בגדר רשות הרבים, שיטת רש"י בכמה מקומות הוא שאין רה"ר אלא מקום שעוברים שם ששים רבוא, וז"ל במסכת עירובין (ו, א) ד"ה רשות הרבים - משמע רחב שש עשרה אמה, ועיר שמצויין בה ששים רבוא ואין בה חומה, שהיה רשות הרבים שלה מכוון משער לשער שיהא מפולש, דומה לדגלי מדבר. וכן הוא ברש"י (שם נט, א) ד"ה עיר של יחיד - שלא היו נכנסין בה תמיד ששים רבוא של בני אדם, ולא חשיבא רשות הרבים, דלא דמיא לדגלי מדבר. ועי"ע מסכת שבת (ו, ב) ולחשוב נמי מדבר, דהא תניא איזו היא רשות הרבים סרטיא ופלטיא גדולה ומבואות המפולשין והמדבר, אמר אביי לא קשיא כאן בזמן שישראל שרויין במדבר כאן בזמן הזה, ופרש"י דבזמן שהיו ישראל במדבר חשיבא רשות הרבים, ובזמן הזה אינו מקום הילוך לרבים, דהולכי מדברות לא שכיחי. וכתבו בתוספות דמשמע קצת דאינה ר"ה אלא א"כ מצויין שם ששים רבוא, כמו במדבר.

ובתוספות (עירובין נט, א) הביאו שיטת רש"י שרה"ר רחב ט"ז אמות ומפולש משני צדדים משער לשער, ומצויין בה ששים רבוא, וכ' שכן הוא שיטת הבה"ג דבעינן דריסת ס' רבוא. והקשה ר"ת דבדגלי מדבר הו' טף ונשים לאין מספר, וכן הקשה מזה שגם ערב רב היו במדבר, ות' דלא גמרינן ממשכן אלא מילתא דכתיבא במספרם. ועי' בחי' הריטב"א (עירובין נט, א) שת' דטף ונשים וערב רב לא חשיבי למיעל במנינא, כשם שלא היו במספר הפיקודים. ויהיה נ"מ בין התירוצים, כשמחשבים הס' רבוא לפי הריטב"א א"א להכניס בחשבון נשים וטף, אבל לת' התוס' אפשר לחשבן גם נשים וטף.

עוד הק' ר"ת דא"כ היכי משכחת לה עיר שהיתה של רבים בתחלתה, דהא ודאי מילתא דלא שכיחא הוא שיתיישבו שם בתחלתה ששים רבוא, ולעולם לא משכחת לה אלא שהיתה בתחלתה עיר של יחיד, ובטלה דין משנתנו בעיר של רבים. ות' הריטב"א כי רש"י ז"ל אינו מצריך שיתיישבו בעיר ששים רבוא, אלא שיכנסו בה ששים רבוא, כאלו הכרכים והעיירות שהם פתוחים למקומות הרבה ורגילין בהם סוחרים וכיוצא בהם, ותדע שאף ירושלים לא היו בה ששים רבוא תדיר, ואעפ"כ יש בה משום רשות הרבים, אלמלא דלתותיה ננעלות בלילה, ומעתה כל שבתחלתה נתיישבה ככרכים ושווקים גדולים להיות רוכלת העמים זו היא של רבים.

ועי' הבית יוסף (או"ח סימן שמה) שהרא"ש (פרק קמא דעירובין סי' ח) כתב דברי רש"י בלא מחלוקת, משמע דהכי סבירא ליה. וכן מבואר ממה שכתב בפרק אין צדין (ביצה פ"ג סי' ב) דאין לחוש שמא הביאו הגוי דרך רשות הרבים, דלא שכיח האידנא רשות הרבים דס' רבוא בוקעין בו, ואי ס"ל שצריך ס' רבוא שכיח ושכיח. וכן דעת סמ"ג (לאוין סה יז, א), סמ"ק (סי' רפב עמ' רצו), ספר התרומה (סי' ריד), רוקח (סימן קע"ה), וגם התוספות כתבו בריש שבת (הנ"ל) דמשמע קצת דאינה רשות הרבים אלא אם כן מצויין שם ס' רבוא כמו במדבר.

אבל כתב הב"י שאין כן דעת הרמב"ם, שלא הזכיר תנאי זה בפ"ד, וז"ל (שבת יד, א) איזו היא רה"ר, מדברות ויערים ושווקים ודרכים המפולשין להן, ובלבד שיהיה רוחב הדרך ט"ז אמה ולא יהיה עליו תקרה. ועי' במגיד משנה (שם) שכתב שכן דעת הרמב"ן (עירובין נט, א) ד"ה מתני', ושבת נז, א) סד"ה מתני' (והרשב"א (תשובות ח"א סי' תשכב) וגם המ"מ הסכים על ידם, משום שאין לזה (התנאי של ס' רבוא) רמז בגמרא ואינו עיקר. וכן כתב בהגהות מרדכי ממסכת שבת, וגם הר"ן כתב בריש פרק במה אשה (כו, א) ד"ה אבל קשה) דלא מחוורא האי סברא, שלא מצינו שהזכירו חכמים ברשות הרבים דבעינן שיהו עוברים שם ס' רבוא בכל יום, ואף על פי שרש"י מפרש כן בהרבה מקומות, אם איתא אי אפשר דלא משתמיט תלמודא לאדכורי הכי בחד דוכתא, וכן הסכים הריב"ש בתשובה (סי' תה). ועי"ע בחי'

הריטב"א (הנ"ל) שדעת רוב הגאונים שלא צריך ס' רבוא. ועל' בספר משכנות יעקב (או"ח סי' שכ) שדן באריכות על כל הנושא, וכתב שרבו המחמירים, דהם הרי"ף, רמב"ם, ר"ת, רשב"ם, ראב"ן, רמב"ן, רשב"א, ריטב"א, ר"ן, מגיד משנה, ריב"ש, וכמה מגדולי בעלי התוס' והם הר"ש משאנץ, הר"י, ר"י הלוי, הר"ר מרדכי ורי"א ז.

שיטת המחבר

בשו"ע או"ח (סי' שמה) מביא שני השיטות, וז"ל איזהו רשות הרבים, רחובות ושווקים הרחבים ט"ז אמה ואינם מקורים ואין להם חומה, ואפילו יש להם חומה אם הם מפולשים משער לשער, (ואין דלתותיו נעולות בלילה) הוי רשות הרבים. ויש אומרים שכל שאין ששים רבוא עוברים בו בכל יום, אינו רשות הרבים.

וכתב בביאור הלכה (ד"ה שאין ששים) דמדעת המחבר משמע דלא ס"ל שצריך ס' רבוא מדכתב דעה זו רק בשם י"א, (כפי הכלל דסתם וי"א הלכה כסתם). אבל המ"א כתב דמסימן ש"ג (סעיף י"ח) משמע בהמחבר דס"ל כן להלכה, והוא ממה שדן שם לאסור יציאת נשים בתשכיתין, ואעפ"כ כתב שהאידינא נשים שלנו נהגו לצאת בכל תשכיתין, וכתב דיש שאמרו דכיון שלא ישמעו, מוטב שיהיו שוגגות ואל יהיו מזידות, ויש שלימדו עליהם זכות לומר שהן נוהגות כן על פי השיטות, שלא אסרו לצאת בתשכיתין להצטר שאינה מעורבת, והשתא דלית לן רשות הרבים גמור הוה ליה כל רשות הרבים שלנו כרמלית, ודינו כהצטר שאינה מעורבת, ומותר. אבל כבר דחו ראיה זה כמה וכמה אחרונים, דהביא שם רק דעת המלמדים זכות. ואדרבה יש ראיה מכמה מקומות בשו"ע, דדעתו לפסוק דיש רה"ר מן התורה אפילו בפחות מששים רבוא. בסימן רנ"ב סתם המחבר דלא יצא החייט במחטו סמוך לחשיכה בע"ש, וכתב המ"א דלדין דלית לן רה"ר שרי, אבל המחבר הרי כן אסר, א"כ מוכח שס"ל שרה"ר שלנו הוי רה"ר דאורייתא. ובסימן ש"ה כתב המחבר כל אלו דאסורה הבהמה לצאת לרה"ר, וכתב שם המ"א דלכרמלית שרי, דכל שבחבירו פטור אבל אסור, בבהמה מותר, אבל שוב המחבר אסר. בסימן שצ"ב לגבי עיר של יחיד ונעשית של רבים, שפירש רש"י של יחיד שלא היו בה ששים רבוא ולבסוף נוספו בה דיורין, והרמב"ם פירש עיר שהיה קנין יחיד, ופשוט דהרמב"ם אזיל לשיטתו דלא ס"ל כלל תנאי דששים רבוא, וכ"כ שם הגר"א בביאורו, והשו"ע העתיק שם רק פירוש הרמב"ם, ופשוט דאזיל לשיטתו כאן דהעתיק פרש"י רק בשם י"א, ולדינא לא ס"ל כן, דאי ס"ל להלכה כמ"ש"כ המ"א היה לו להעתיק שם פירוש רש"י. וכ"כ העולת שבת בשם כנה"ג, וכן בא"ר ובתוספת שבת, דמדכתב המחבר דעה ראשונה בסתמא משמע דדעתו כן. ועי"ע בספר משכנות יעקב (הנ"ל) שג"כ נוקט שדעת המחבר להחמיר.

סיכום השיטות

ממשיך הביה"ל שמה שכתבו המ"א והט"ז דרוב פוסקים ס"ל כהי"א, אין זה נכון שאע"פ שכפי מה שהעתיק הב"י בקיצור נמרץ את עקרי השיטות דימו הם שרק אלו הם החולקים בזה, אבל כאשר חפשנו דבר זה בפוסקים מצאנו עוד הרבה מגדולי הראשונים המחמירים בענין זה. דעת המקילין בזה ראשון לכולם הביא זה בשם בה"ג [ואינו בבה"ג שלפנינו] ורש"י בעירובין (ו, ב ונט, א) וסמ"ג וסמ"ק וספר התרומה ורבינו מאיר ורוקח ותוספות פרק במה אשה, והרא"ש פ"א דעירובין והא"ז והטור ורי"ו. אכן לעומת זה יש הרבה שסוברין שר"ה הוא מן התורה כשרבים בוקעין במקום הזה, אם הוא מפולש, ולא בעינן ס' רבוא הלא המה, הרמב"ם והר"ת והרמב"ן והרשב"א והריטב"א והרה"מ והר"ן בפרק במה אשה והגהת מרדכי במסכת שבת והרשב"ם [בהגה"ה פ"ק דשבת בשם הרשב"ם בדין האסקופה שהחמיר שם מאוד נגד דינא דגמרא, וכתב שאין לנו וכו' ויבוא לידי איסור תורה עי"ש, הרי דס"ל שגם בזמנה"ז שאין בנמצא ס"ר ג"כ יש מן התורה ר"ה] וכן ר"א ממיץ בספר יראים שלו [שלא הזכיר כלל בתנאי ר"ה שישים רבוא] והריב"ש והמאירי פ"ו דשבת, כולם ס"ל דלא בעינן ס' רבוא, ועיין בריטב"א פרק כיצד מעברין כתב שם שרוב הגאונים סוברין כן.

גזירה דרבה

עוד כתב שם הביה"ל להביא ראיה כהשיטות שלא צריך ס' רבוא, מהא דגזרו חז"ל לענין תקיעת שופר שלא לתקוע בשבת, וכן לענין קריאת המגילה, וביטלו עשה דאורייתא לכלל ישראל כדי שלא יבוא לידי

חילול שבת, שיביא אותו אצל חכם וילמדנו, ואי אמרת דהוא דוקא כשיש באותה העיר ס' רבוא, הוא דבר שאין מצוי כלל וכלל, כי אם איזה עיר יחידה בעולם. וע"כ בודאי יש להחמיר כסברא הראשונה.

"עירוב" ברה"ר

אבל כתב הביה"ל שאין בנו כח למחות ביד המקילין, שהם סומכין על הפוסקים העומדים בשיטת בה"ג ורש"י הנ"ל, אבל כל ירא שמים בודאי יש להחמיר לעצמו דבזמנינו יש ג"כ רה"ר מן התורה, וממילא אין לסמוך על עירוב של צורת הפתח, דבעינן דוקא דלתות וכמו שנתבאר לקמן (סימן שס"ד) במ"ב ובה"ל.

שיטת הערוך השלחן

הערוך השולחן (או"ח סימן שמה, יז) מביא השיטות המקילות וכתב שעל פי שיטה זו הוי כל היתר עירובין שבמדינתנו, מפני שבכל הערים שלנו אין ס' רבוא עוברים ואינם כרשות הרבים, ולכן מועיל בהם צורת הפתח, דלשיטה ראשונה כיון דרחובות שלנו רחבים ט"ז אמה אין שום היתר דהם רשות הרבים גמור, וצריכים דלתות ושיהא ננעלות בלילה. והנה מפרשי השו"ע (ט"ז סק"ו ומג"א סק"ז) כתבו דרוב הפוסקים סוברים כשיטה זו, האמנם אחד מהגדולים בדור שלפנינו (המשכנות יעקב) הרעיש העולם על העירובין שלנו, והראה בעליל שהאוסרים הם הרבה יותר מהמקילים, אך מפרשי השו"ע לא ראו כי לא נדפסו בימיהם. אבל עכ"פ מה מועיל האריכות אחרי שהעירובין נתפשטו ברוב ערי ישראל הרבה מאות שנים מקודם ורק על סמך היתר זה, וכאלו בת קול יצא הלכה כשיטה זו, ואם באנו לעכב לא לבד שלא יצייתו, אלא נראה כמשתגעים שדבר זה נתפשט בכל ישראל, דהאידנא אין לנו רשות הרבים רק בערים ספורות והגדולות בעולם, כמו ערי מלוכה שיש בהם ס' רבוא, אבל לא בערים שלנו, והיות כי מצוה וחובה ללמד זכות על כלל ישראל, לכן שמתתי את לבי להמציא איזה היתר כמו שנבאר בס"ד, עיי"ש שדן באריכות למצא היתר.

עירוב בברוקלין

כידוע יש מחלוקת אדירה האם אפשר לעשות עירוב בברוקלין והדומה לה, שהגרמ"פ אסר בתוקף (שו"ת אגרות משה או"ח חלק א, קלט וחלק ד, פז ועוד מקומות) ויש שהורו להיתר, ואחרי וויכוחים גדולים עשו עירוב, ויש שמטלטלים ויש שמחמירים, ובדרך כלל החסידים יותר מקילים. וכמו שהזכיר המ"ב והערוה"ש, היתר עירוב אינו מועיל אלא במקום שאינו מוגדר "רה"ר דאורייתא", דברה"ר לא מועיל צורת הפתח, ואינו נעשה רה"י א"כ יש "דלתות נעולות", או מחיצות שלימות. ולכן אם ברוקלין נחשב כרה"ר, אז לא מועיל עירוב.

ס' רבוא בכל העיר או ברחוב ההוא

עיקר היסוד של הגרמ"פ (ח"א קלט, ענף ה) הוא שאפילו לפי השיטות שאין רה"ר א"כ יש שם ס' רבוא, אבל לא צריך שבכל רחוב יעברו בכל יום ס' רבוא, אלא שיהיו שם בעיר ששים רבוא כדאיתא ברש"י (עירובין ו, ב) שכתב רה"ר משמע רחב ט"ז אמה, ועיר שמצויין בה ס' רבוא, וכן הוא ברא"ש שם וגם בעירובין (נט, א) כתב רש"י סך הס' רבוא רק על העיר עיין שם. ולכן תמה על מה שהמחבר (או"ח סי' שמ"ה סעיף ז') כתב בשיטת הי"א שכל שאין ששים רבוא עוברים בו בכל יום אינו רה"ר, הא לא נמצא לשון זה בדברי בעלי שיטה. עוד טען שהרי הילפותא הוא מדגלי מדבר, שמסתבר שלא היו עוברים כל הששים רבוא בכל רחוב ורחוב, אלא שהיו במחנה שהיתה י"ב מיל על י"ב מיל ששים רבוא, ויש ללמוד שבעיר שהיא ג"כ בשטח כזה, וכ"ש בפחות בשטח זה, שיש בה ששים רבוא אף שאין עוברים ששים רבוא בכל רחוב ורחוב נמי הוא רה"ר. אך בזה אולי כיון שלא מסתבר לצרף אלו שבאהלים ילפינן השעור של ס' רבוא שיהיו בחוצות. וגם אולי אמדו שמהסך שהיו במדבר יחד עם הטף ונשים היו בחוצות ס' רבוא, אבל למילף שיעברו בכל רחוב ורחוב זה ודאי אין למילף.

ומסברא אף עיר שאין בה תושבים ס' רבוא, אבל בצרוף עם הנכנסים בתוכה בכל יום יש ס' רבוא, נמי הוי רה"ר דמאי שנא. וזהו כוונת רש"י (עירובין נט, ב) במש"כ שלא היו נכנסין בה תמיד ס' רבוא של בני אדם, שהשמיענו דאין צריך שיהיו התושבים שלה דוקא ס' רבוא, אלא דאף עם צרוף הנכנסים הם ס' רבוא נמי הוא רה"ר, אבל מנא לן למילף שיצטרפו הס' רבוא לעבור בכל יום בכל רחוב ורחוב.

מסיק הגרמ"פ (או"ח חלק ד סימן פז) שלכן בברוקלין שהוא עיר אחת מלאה אוכלוסין, ואפשר שהיא יותר מי"ב מיל על י"ב מיל, צריך לשאר בשטח של י"ב מיל אם נמצאו שם מספר אנשים הרבה כל כך שנמצאו בכל רחובות הי"ב מיל ס' רבוא, ואז הוא רה"ר גמורה אף להמצריכין ס' רבוא, ונוהגין כמותן. ואולי אחד מארבעה או אחד מחמשה אינשי נמצאו ברחובות, ואם בשיעור די"ב מיל על י"ב מיל לא יהיו סך דיוורין שמהן תהיה האומדנא דבחוצות ימצאו ס' ריבוא אינו רה"ר. אבל בנוא יארק וברוקלין שאיכא בתים גדולים שבבית אחד ישנם הרבה דיוורין שהוא בשטח קטן מאד על הארץ, ואיכא בתים שנמצאו דיוורים אפילו יותר מד' מאות משפחות, הרי בשטח קטן טובא אפשר שיהיו הסך ס' ריבוא שנמצא בחוצות שצריך לרש"י ותוס', דבדגלי מדבר הא היו רק אוהלים שטוחים על פני הארץ שלכן היה זה בסך גדול די"ב מיל על י"ב מיל.

ועי"ש (סימן פח) שכל זה כתב לפני שידע המציאות של מספר האכלוסיא בברוקלין, אבל עכשיו נודענו במפה שניתן מהעיריה, ונמצא שכל ברוקלין הוא רק י"ב מיל על י"ב וקצת יותר, ודורים שם בקביעות קרוב לשלשה מיליון, ועוברים ושבים ממקומות אחרים למסחר ולהתראות עם קרובים ולעבודה קבועה קרוב למיליון, שא"כ יש ממש יותר הרבה מס' ריבוא ברחובות שודאי בהי"ב מיל על י"ב מיל יש ג"כ יותר מס' ריבוא. וא"כ הוא רה"ר דאורייתא דודאי אין לתקן עירובין מדינא.

מחיצות בברוקלין

הגרמ"פ (שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק א סימן קלח) נשאל דאולי אפשר להתיר עירוב ע"י "מחיצות" שנוצרו מדין "פי תקרה יורד וסותם", מחמת ה"עלעוואטאר" (שהרכבת נושאת עליו) ועי"ז להחשיב חלק גדול מעיר ברוקלין כמוקף מחיצות, משום שבג' רוחות כותב שמוקפת ים ונהר, וגידודי הים והנהר נעשו בבנין ע"י אדם, ולא מבטלי רבים המחיצות, ונשאר רק רוח אחד שאמרינן פי תקרה לדינא שהלכה כרב אף בב' רוחות כמין גאם.

הגרמ"פ ענה לו שאין לדון בזה דין פי תקרה להחשיב מחיצה מכמה טעמים. חדא מהא דמסיק הגמרא (עירובין צ"ה ובסוכה י"ט) דרבא אמר ע"כ לא קאמר רב התם אלא דהני מחיצות לאכסדרה עבידי, אבל הכא דהני מחיצות לאו לסוכה עבידי לא. ופרש"י ואילו מחיצה מעלייתא היא הוה סמכינן עלה, אבל לאכשורי ע"י גוד אחית לא, דכי אגמריה רחמנא למשה גוד אחית במחיצה העשויה לחלל שלה אגמריה, ולא לחוצה לה.

וא"כ פשוט שהעלעוועטאר שלא נעשה להרה"ר, אינה מחיצה להרה"ר מדין פי תקרה, אף אם היה נחשב מחיצה לתחת העלעוואטאר מדין פי תקרה, לרבא שהלכה כמותו, כמו התם שהוא מחיצה לגבי האכסדרה ואינה מחיצה לגבי הסוכה. עי"ש שמאריך בעוד טעמים, ואכמ"ל.

דעת המקילין

דעת המקילין (שו"ת משנה הלכות חלק ח סימן קסה) לעשות עירוב בבורו פארק ובפלטבוש, מבוסס על הא דהוזכר בשו"ת אג"מ (הנ"ל) שבברוקלין יש ג' מחיצות שלימות וממילט אינו רה"ר דאורייתא ואפשר לסמוך על צורת הפתח. עי"ש שכתב שהמחיצות האלו הם מציאות ולא דמיונות או איזה טאוריה, ובעצמו הלך לברר המציאות עם עוד רבנים חשובים ותלמידי ישיבות, ולא כמו שאותם שכותבים שאפשר יש ואפשר אין מחיצה. ולפני כעשרים שנה העיד הגאון ר' מיכאל דוב ווייסמאנדעל והרה"ג רצ"ה אייזענשטאט ז"ל על שבררו שיש ג' מחיצות נעשות בידי אדם סביב ברוקלין, ורק שרצו לסמוך על העליועטאר מצד הרביעי, ועל זה פקפק מרן הגאון ר' משה פיינשטיין זצ"ל בספרו (אג"מ א"ח סי' קל"ח) שס"ל שאין לצרף מדין פי תקרה יורד וסותם, אבל על עצם המחיצות גם הוא לא פקפק, והרי במילתא דעבידי לגלויי אפילו עד אחד מהימן, וכ"ש בזה שגלוי לכל הוא. אבל צ"ע אם הגרמ"פ הודה שברוקלין מוקף בג' מחיצות, למה התנגד כ"כ לעשות עירוב בפלאטבוש. ועי"ש שהוא טוען שדיבר עם הגרמ"פ ואמר לו שיכול לעשות עירוב בבורו פארק, וכך הדפיס בספרו משנה הלכות, וגם זה צ"ע דמאי שנא בורו פארק מפלאטבוש.

[ב]

הוצאת קטן סידורים לביהכ"נ

אחד הדברים שנוגע להגידון הנ"ל האם יש לנו רה"ר דאורייתא, הוא בקשר ל"מנהג" שהקטנים היו מביאים הסידורים לביהכ"נ, אפילו במקום שאין עירוב.

איסור ספייה בידים לקטן

הנה קי"ל (שו"ע או"ח שמג, א) קטן אוכל נבלות אין ב"ד מצווין להפרישו, אבל אביו מצווה לגעור בו להפרישו (מאיסור דאורייתא). ולהאכילו בידים, אסור אפילו דברים שאסורים מדברי סופרים. ועי' בביה"ל דדעת הרשב"א (יבמות קיד, א) והר"ן (יומא ר"פ יום הכיפורים) שבדבר שאינו אסור אלא מדרבנן, מותר אפילו לספות לקטן בידים, היכא שהוא לצורך הקטן. אך המחבר סתם לדינא כדעת החולקים עליהם, ואוסרים בכל גווני.

הבאת סידור לביהכ"נ

על פי דברי הרשב"א אלה כתב בשו"ת הגרע"א (מהדו"ק סי' טו) להתיר טלטול הספרים לביהכ"נ במקום שאין עירוב ע"י תינוק, ובלבד שישא לביהכ"נ לצורך עצמו, להתפלל ולשמוע קריאת התורה, וממילא יצטרף הגדול עמו להתפלל יחד. אבל לצורך הגדול אסור אפילו באיסור דרבנן, כמבואר בר"ן ורשב"א. והטעם מבואר ברשב"א, דאז יש חשש דילמא "אתי למיסרך", ר"ל דחיישינן שירגיל עצמו לזה, וימשיך בהרגלו אפילו כשיגדל. מקורו הוא במסכת שבת (קלט, א) האי מאן דבעי למיזרע כשותא בכרמא ליזרע, רב עמרם חסידא מנגיד עילויה, רב משרשיא יהיב ליה פרוטה לתינוק נכרי וזרע ליה, וליתן ליה לתינוק ישראל אתי למיסרך. הרי לן שאסור שקטן יעשה בשבילינו איסור דרבנן, דילמא אתי למיסרך. וכתב הרשב"א (שם) דלא שייך ההוא טעמא דאתי למיסרך אלא בדבר שאינו לצורך התינוק, אלא לצורך הגדול, כההיא דרב משרשיא דזריעת הכשות לצורך רב משרשיא ולא לצורך הקטן. עיי"ש שהוכיח כדבריו מהא דאמרינן (עירובין מ, ב) גבי זמן ביום הכפורים אם אומרם בכוס, היכי ליעביד ליעמיה לינוקא אתי למיסרך, וקשה היכי חיישינן להכי, והלא אנו מאכילין את התינוקות ביוה"כ, וכדאמרינן (יומא עז, ב) מעשה בשמאי שלא רצה להאכיל בידו א' וגזרו עליו להאכיל בשתי ידיו, אלא וודאי התם משום צרכו של תינוק, ולצרכו לא חיישינן לסרוכי, אבל לצורך עצמנו כההיא דכשותא א"נ כההיא דכוס של ברכה אסור. אבל דברי הגרע"א צ"ע שהרי הרשב"א (שו"ת הרשב"א ח"ג סי' רי"ד) כתב שכל זה להלכה ולא למעשה. אבל י"ל שהגרע"א לא ראה אלא דברי הר"ן שמביא דברי הרשב"א, והר"ן לא כתב שאינו למעשה.

שבות דשבות

כתב הט"ז (או"ח סימן שמו, ו) שמשמע במרדכי שיש היתר להביא ע"י תינוק המפתח כמו ע"י עכו"ם, ואף על גב דפרק חרש (שבת קלט, א) איתא דנאבדו המפתחות, וא"ר פדת לידבר תינוק לשם וימצאנו משמע דאסור לעשות ע"י שיביא תינוק לשם, כדאמרינן התם דליספו בידים אסור, התם מיירי מרה"ר שהוא דאורייתא, אבל אנו אין לנו אלא כרמלית שהוא מדרבנן. ועי' בפרי מגדים (משבצות זהב שם) דאפשר למצוה לבית הכנסת יש להתיר, כמו שבות דשבות ע"י עכו"ם דשרי במקום מצוה, (סי' ש"ז ס"ה ושכ"ה ס"י). ולכאורה דבריו תמוהים שכאן אין שבות דשבות, אלא איסור ספייה בידים לקטן באיסור דרבנן. ועי"ש שכתב דלא דמי זה לזה וצ"ע. מוסיף הפרמ"ג דלפי"ז ה"ה דמותר לומר לתינוק להביא סידור וחומש לבית הכנסת, במקום שאין עירוב.

קטן כמתעסק

בשו"ת חידושי הרי"מ (חלק אורח חיים סימן ג) רצה להתיר מטעם אחר, והוא דקטן נחשב כמתעסק, משום שאין לו "מחשבה". ואע"פ דמבואר (חולין יג, א) שאם מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו, יש לו מחשבה, אבל קי"ל (שבת ה, ב) דהמפנה חפצים מזוית לזוית ונמלך עליהם והוציאם פטור, שלא היה

עקירה משעה ראשונה לכך, שאינו חייב משום הוצאה א"כ היה העקירה על דעת שיהיה הנחה אח"כ ברשות הרבים, וא"כ לענין זה שוב בקטן בשעה שנוטל החפץ בידו ברשות היחיד, אין כאן מעשה כלל רק מחשבה, דהא לא ניכר כלל בבירור שהוא העקירה על דעת להוציא לר"ה. ואפילו אם יאמר בפירוש שרוצה להוציא, אין כאן אלא מחשבה לחוד דלית להו. **וכן במעביר ד' אמות ברשות הרבים דבעינן ג"כ עקירה על דעת להעביר ד' אמות ולהניח**, ובלא"ה לא מחייב, וממילא אין גבי קטן שום איסור תורה.

ואין לומר דכיון שמוציא אח"כ לרשות הרבים איגלאי מילתא שהיה העקירה על דעת כן, וחשוב מעשה המוכיח, דזה אינו דהא אף בגדול פליגי רשב"ג ורבנן אי אמרינן הוכיח סופו על תחילתו, (חולין לט, ב) ואף לרשב"ג דאמר הוכיח סופו כו' היינו במקום שהמחשבה היה מועיל, איגלאי מילתא שהיה באמת מחשבתו על דעת כן, אבל בקטן דכל זמן שאינו עושה מעשה המורה בבירור לא מהני מחשבתו כלל אף שאומר בפירוש שעושה על דעת כן, וא"כ וודאי דלא שייך הוכיח סופו כיון דבשעת העקירה לא היה מעשה כנ"ל. וא"כ אין לדמות כלל בקטן הוצאה ומעביר לאוכל נבילות או לשאר איסורי שבת, כיון דבזה א"א כלל בקטן שיהיה איסור דאורייתא.

חילוק בין העברת ד"א להוצאה

אבל יש להעיר על מה שנקט שאין הבדל בין מעביר ד' אמות להוצאה מרשות לרשות, לגבי הדין של המפנה חפציו וכו', דלכאורה דבריו נסתרים מדברי רש"י. דהנה הגמ' (סוכה מג, א) אומרת שאין נוטלין הלולב בשבת משום חשש שמא יעבירו ארבע אמות ברשות הרבים, וכתב רש"י דהוא הדין דמצי למימר ויוציא מרשות היחיד לרשות הרבים, אלא שברוב מקומות ועינינן אמרינן יש לחוש להעברת ארבע אמות, ואין לחוש להוצאה, כגון אם היה מונח בכרמלית או בקרפף או בגינה, דאין כאן איסור הוצאה דאורייתא, ויש כאן איסור העברה ברשות הרבים, **או הגביהו על מנת ליטלו ולא להוציא, ונמלך להוציא פטור משום הוצאה**, אם לא עמד לפוש בינתים, כדאמרינן במסכת שבת (ה, ב). מבואר בדבריו שרק בהוצאה יש דין שהעקירה תהיה על דעת להוציא, אבל בהעברת ד"א לא צריך שעקירה הראשונה יהיה על דעת להעבירו. ועי' בספר כפות תמרים שמסביר שעל מלאכת העברת ד"א שנלמד מהלכה למשה מסיני, לא נאמר הדין של מלאכת מחשבות, ולכן לא צריך עקירה על דעת העברה. ואולי יש להסביר בדרך אחר, שגדר הוצאה היא שנוי רשות של החפץ ולכן צריך בשעת העקירה, שהיא ההתחלה של המלאכה, לכוון על דעת להוציא, אבל גדר העברת היא עצם הטלטול, א"כ אפילו אם אינו מכוון להעברת ד"א בשעת העקירה, אלא על דעת לפנותו ממקום למקום, חייב דעכ"פ כיוון להתחלה של "טלטול", ואכמ"ל.

ויש להעיר על כל זה מהא מבואר בכמה וכמה ראשונים (רמב"ן בעה"מ ורמב"ם ריטב"א ועוד) שגדר ההל"מ בהעברת ד"א הוא דהוי כמו הוצאה מרשות לרשות, דד"א הוי מקומו של אדם, וכשמעביר החפץ ד"א נמצא מוציא מרשותו לרה"ר. א"כ פשוט שאין לחלק בין הוצאה להעברת ד"א.

שביתת קטנים

הנה בריש פ' מי שהחשיך (קנ"ג, א) כתוב שמי שהחשיך לו בדרך נותן כיסו לנכרי או לחמור, ואם אין חמור נותנו לחש"ו, ופריך אחמור הא איכא שביתת בהמתו, ומשני נותנו עליו כשהוא מהלך וכו', ובקטן לא הזכיר כלל בש"ס דג"כ צריך ליתן לו כשהוא מהלך, והק' הרשב"א הרי אסור לספות לקטן איסור בידים מה"ת, ותי' דבאמת גם בחש"ו צריך ליתן כשהוא מהלך וכו'. א"כ מוכח מהרשב"א דלא כיסוד החי' הרי"מ, דלדבריו אין איסור הוצאה לקטן, משום שאינו עוקר על דעת להוציא או להעביר ד"א ברה"ר, וממילא בקטן אינו צריך ליתן עליו כשהוא מהלך. ועי"ש בחי' הרי"מ שעמד על זה וכתב שתי' הרשב"א דחוק מאוד, דלמה לא אמר בש"ס כן, ועוד שהרי"ף ורמב"ם ורא"ש לא הזכירו כלל שמירי שנותן עליו כשהוא מהלך וכו', אלא ע"כ דבחש"ו לענין מעביר והכנסה לעולם אין כאן רק איסור דרבנן, והוי כמו נותנו עליו כשהוא מהלך דלא חשיב עקירה משעה ראשונה לכך.